

SAVETOVANJE O PROBLEMIMA USKLAĐIVANJA I REVIZIJE MATERIJALNOG I PROCESNOG KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA U SVETLU USTAVNIH AMANDMANA

Ustavnim amandmanima donesenim prošle godine izvršeno je razgraničenje normativne delatnosti između federacije i republika odnosno pokrajina. Kompetencije federacije znatno su sužene i ograničene na ona područja čije je jedinstveno pravno regulisanje potrebno u interesu cele društvene zajednice. Ove promene obuhvatile su i oblast krivičnog prava, i šire — čitavog kaznenog prava. Revizija na području kaznenog zakonodavstva obuhvata krivično materijalno i procesno pravo, oblast privrednih prestupa, prekršaja, izvršenja krivičnih sankcija i pomilovanja.

Imajući u vidu veoma obiman i složen posao koji treba da se obavi u federaciji, republikama i pokrajinama, a u cilju da doprinese uspešnijem rešenju mnogih problema, Jugoslovensko udruženje za krivično pravo i kriminologiju održalo je u Ohridu od 17. do 20. oktobra 1972. godine savetovanje posvećeno »Problemima usklađivanja i revizije materijalnog i procesnog krivičnog zakonodavstva u svetlu ustavnih amandmana«. Kako zbog aktuelnosti, tako i važnosti problema koje treba rešavati, savetovanju je prisustvovalo oko 600 stručnjaka iz cele zemlje, zaposlenih u pravosudnim organima, naučnim ustanovama, organima unutrašnjih poslova, advokaturi itd.

Savetovanje je otvorio predsednik Udruženja prof. dr Panta Marina, savezni javni tužilac, a skup u ime Saveznog izvršnog veća pozdravio Mugdil Bejzat, savezni sekretar za pravosuđe i opšte upravne poslove.

Na savetovanju podneto je četiri referata, i to:

Nikola Srzentić, sudija Vrhovnog suda Jugoslavije i dr Bogdan Zlatarić, profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu: **Zakonodavna nadležnost federacije u oblasti krivičnog prava;**

Dr Božidar Kraus, sudija Vrhovnog suda Jugoslavije: **Problemi usklađivanja i revizije posebnog dela krivičnog zakonika;**

Dr Ljubo Bavcon, profesor Pravnog fakulteta u Ljubljani: **Jedinstveno jugoslovensko krivično zakonodavstvo — da ili ne?**

Dr Panta Marina, profesor Pravnog fakulteta u Skoplju: **Problemi usklađivanja i revizije zakonika o krivičnom postupku.**

1. Referat pod nazivom »Zakonodavna nadležnost federacije u oblasti krivičnog prava« čiji su autori **Nikola Srzentić** i dr **Bogdan Zlatarić**, dat je u interpretaciji prof. **Miroslava Đorđevića**.

U početku referata, referenti ukazuju da formulacija Ustavnog amandmana XXX st. 2. tač. 11. nije sasvim jasna i precizna: Stoga, oni smatraju da bi bilo potrebno, prilikom donošenja integralnog teksta Ustava, ovu formulaciju dati preciznije. Pri tome, referenti ukazuju na tri pojma koja nisu dovoljno jasna, a koja su upotrebljena u navedenom amandmanu, i to: pojam kaznene sankcije, opšti uslovi za izricanje kaznenih sankcija i vrste kaznenih sankcija. O ovim pojmovima oni postavljaju samo pitanja, ne dajući pri tome svoje mišljenje.

Zatim, referenti veći deo svoga referata posvećuju problemu razgraničenja nadležnosti između federacije i republika odnosno pokrajina. Polazeći od koncepcija Ustavnih amandmana po kojima nadležnost federacije treba da postoji u onoj meri koja je nužna za ostvarenje zajedničkih interesa radnih ljudi naroda i narodnosti u federaciji i potrebe efikasnosti i specifičnosti krivičnog prava, referenti predlažu tri moguće varijante za rešenje ovog problema. Prema prvoj varijanti, potrebno je da postoji jedinstven Savezni krivični zakonik, koji bi sadržao uglavnom celokupnu materiju krivičnog prava, sa izuzetkom odredaba o maloletnicima, mogućnosti da republike odnosno pokrajine mogu odrediti i još neke druge mere bezbednosti, kao i detaljnijem regulisanju uslovne osude u zakonima republika odnosno pokrajina. Druga varijanta, bila bi da federacija određuje samo određena krivična dela, a da ostala krivična dela regulišu republike odnosno pokrajine. I najzad, prema trećoj varijanti, potrebno je izvršiti podelu nadležnosti između federacije i republika odnosno pokrajina, tj. federacija bi regulisala pretežni deo opšteg dela, a manji deo posebnog dela KZ i obrnuto, republike i pokrajine bi regulisale veći deo posebnog dela, a manji deo opšteg dela KZ.

Referenti se izjašnjavaju u prilog prve varijante, ukazujući pri tome da bi se ona mogla ostvariti ukoliko bi se na neki način izmenio Ustavni amandman XXXIII i predvidela mogućnost da se na osnovu usaglašenih stavova republika i pokrajina donese Savezni krivični zakonik, onako kako je to predviđeno u navedenom amandmanu, ali ne za krivično zakonodavstvo, već za neke druge zakone koji su u isključivoj nadležnosti federacije. Međutim, oni na kraju ističu, da bez obzira koja će varijanta biti usvojena, potreban je međurepublički dogovor, kao osnovna i nužna pretpostavka za ostvarivanje potpunog jedinstva u oblasti našeg krivičnog prava.

2. Drugi referat pod nazivom »Problemi usklađivanja i revizije posebnog dela Krivičnog zakonika« izložio je dr **Božidar Kraus**. U svom referatu, referent je između ostalog istakao pojedine probleme koje treba rešiti prilikom predstojeće revizije posebnog dela Krivičnog zakonika. Tako, jedno od najvažnijih pitanja u okviru posebnog dela Krivičnog zakonika je usaglašavanje krivičnog zakonodavstva sa potrebama društva na određenom stepnju razvitka. Brze i značajne promene — karakteristične za ekonomski, politički i društveni raz-

voj naše zajednice — dovode i do promena u sistemu društvenih vrednosti i, u vezi s tim, do potrebe za izmenama u sistemu krivičnopravne zaštite. Stoga, će prilikom rada na reviziji biti potrebno da se izvrši preispitivanje čitavog posebnog dela Krivičnog zakonika sa ciljem:

a) da se izostave one inkriminacije kojima se zabranjuje vršenje takvih delatnosti koje su promenom društvenih odnosa i uslova, prestale biti društveno opasne u meri da se mogu tretirati kao krivična dela, što je u skladu sa materijalnom koncepcijom krivičnog prava;

b) da se unesu nove inkriminacije koje će obuhvatiti društveno štetna ponašanja koja s obzirom na intenzitet opasnosti za građane odnosno društvenu zajednicu treba kvalifikovati kao krivična dela;

c) da se neke postojeće inkriminacije izmene kako bi se prilagodile i usaglasile sa potrebom efikasnije zaštite društvene vrednosti, pri čemu se u prvom redu ima u vidu izostavljanje i unošenje novih formi kriminalnih aktivnosti u zakonske opise postojećih krivičnih dela.

U radu na preispitivanju posebnog dela Krivičnog zakonika potrebno je obratiti naročitu pažnju na pitanje da li se one osnovne vrednosti našeg društva, koje su sadržane i garantovane u Ustavu SFRJ i u Ustavnim amandmanima kao integralnom delu Ustava, u potrebnoj meri zaštićene krivičnopravnim normama.

U pogledu sistematike posebnog dela potrebno je razmotriti da li i dalje zadržati sve zaštitne grupne objekte ili u tom pravcu izvršiti izvesne izmene odnosno spajanje pojedinih glava, zatim da li je potrebno neka krivična dela, s obzirom na pretežni zaštitni objekt protiv koga su usmerena, preneti iz jedne glave u drugu, te najzad da li treba izvršiti izmene u redosledu pojedinih glava posebnog dela, odnosno u redosledu krivičnih dela iste glave.

U daljem izlaganju referent ukazuje na neke od najvažnijih i najinteresantnijih sugestija, koje bi trebalo razmatrati prilikom predstojeće revizije Krivičnog zakonika.

— Prema Ustavnom amandmanu XLI tač. 1. predstavlja izdaju zemlje i zločin prema narodu potpisivanje ili priznanje kapitulacije ili okupacije Jugoslavije ili pojedinog njenog dela, kao i sprečavanje građana Jugoslavije da vode borbu protiv neprijatelja koji je napao zemlju. Iako bi se ove radnje po sadašnjem KZ, sa izvesnim teškoćama, mogle podvesti pod određene propise glave X, potrebno je da se, s obzirom na njihovu društvenu opasnost i navedenu ustavnu odredbu, predvide kao posebno krivično delo.

— U glavi X nedostaje krivično delo terorizma, koje bi se sastojalo u izazivanju eksplozije, podmetanju požara i sličnim radnjama koje se vrše sa umišljajem na ubijanje ljudi iz neprijateljskih pobuda. U praksi se ovakva dela kvalifikuju kao sticaj krivičnih dela iz čl.114 i 135, ali ova konstrukcija ima mnoge nedostatke. Stoga, bi bilo potrebno razmotriti mogućnost da se navedene radnje predvide kao posebno krivično delo ili pak da se izvrši dopuna zakonskih opisa krivičnih dela iz čl. 103. ili 114. KZ.

— Kao posebno krivično delo potrebno je inkriminisati otmicu aviona i drugih zrakoplova, u skladu sa međunarodnim aktima koji tretiraju ovu pojavu modernog gusarstva. S obzirom da se radi o međunarodnom pravu, ovo novo krivično delo treba uneti u Savezni krivični zakonik.

— Potrebno je preispitati i precizirati elemente inkriminacije krivičnog dela povrede prava samoupravljanja (čl. 160-a) kako bi se i putem efikasnije kaznene represije doprinelo suzbijanju kršenja samoupravnih prava građana. U vezi sa ovim, potrebno je inkriminisati kao posebno krivično delo odbijanja izvršenja sudskih odluka od strane službenih lica i odgovornih osoba u ustanovama, radnim i drugim organizacijama.

— Posebnu pažnju treba posvetiti krivičnim delima protiv privrede (glava XIX). Prema mišljenju referenta, neka od ovih krivičnih dela, tj. ona kojima se narušava jedinstvo jugoslovenskog tržišta, treba uključiti u Savezni krivični zakonik, dok bi sva ostala materija iz ove glave prešla u nadležnost republika i pokrajina.

3. Prof. dr **Ljubo Bavcon**, podneo je referat »Jedinstveno jugoslovensko krivično zakonodavstvo — da ili ne?« U traženju odgovora na postavljeno pitanje referent je pošao od četiri determinante, i to: a) prirode kriminaliteta u našoj zemlji; b) stvarne potrebe kriminalne politike (sprečavanja i suzbijanja kriminaliteta) u stvarnim i idejno-političkim (normativnim) uslovima našeg društva; c) potrebe efikasne zaštite osnovnih ljudskih prava, sloboda i dostojanstva čoveka; i d) mogućnosti daljeg razvitka savremene kriminalne politike — njene uspešnosti i njenog humanizma — osnovane na naučnim saznanjima kriminologije i drugih nauka koje se bave čovekom i društvom.

a) U pogledu prve determinante tj. prirode kriminaliteta u našoj zemlji, prof. Bavcon polazi od brojnih kako domaćih tako i stranih istraživanja koja nas sve više ubeđuju u to, da su kriminalitet i druge socijalno patološke pojave eminentno društvene pojave. Pri ovakvoj hipotezi, očito je, da su kriminalitet i druge socijalno patološke pojave, zakonite društvene pojave na datom stepenu razvitka i u tom smislu »sporedni produkt« društvenih životnih uslova, zbivanja i procesa.

Naša zemlja je, van svake sumnje, vrlo heterogena, sa različitim tradicijama, putevima razvitka, stepenom datog razvitka, itd., što sve utiče na određene različitosti i u kvantitetu kao i u pojavnim oblicima socijalno patoloških pojava i kriminaliteta. Međutim, uzeto globalno, kriminalitet u Jugoslaviji ne razlikuje se bitno po svojoj prirodi i kretanjima od kriminaliteta u drugim zemljama koje se nalaze na približno sličnom stepenu ekonomskog, društvenog i kulturnog razvitka. S druge strane, tačno je, da u pojedinim delovima pojedinih republika ima određenih pojava koje odstupaju od opšte slike jugoslovenskog kriminaliteta. Međutim, ove su pojave, kao na primer, krvna osveta ili samovlašće ili još možda neka druga krivična dela, eminentno vezane za određene tradicije koje polako, prome-

njenim načinom života, dolaskom novih generacija itd., iščezavaju.

Ne mogu se, dakle, negirati određene razlike u kvantitetu i pojavnim oblicima kriminaliteta u raznim predelima naše zemlje. Međutim, te razlike nisu kvalitativne prirode, one se ne mogu identifikovati sa republičkim ili pokrajinskim okvirima, pa se, prema tome, može tvrditi da priroda kriminaliteta u našoj zemlji nipošto ne traži zatvaranje borbe protiv njega u republičke okvire, već upravo obrnuto.

b) Ako smo kriminalnu politiku shvatili kao harmoničan sistem mera za sprečavanje i suzbijanje kriminaliteta kao i za resocijalizaciju učinilaca krivičnih dela, onda taj sistem treba da polazi od određene koncepcije i orijentacije, a mere koje iz nje proizilaze treba da budu planirane, usklađene i racionalne. Bilo kojim putem. išli, nastavlja prof. Bavcon, ili prethodnim ili naknadnim sporazumom republika, mora se postići jedinstvo osnovne koncepcije u kriminalnoj politici, jer bi se inače moglo desiti da u istoj državi jedna republika gaji oštru represivnu politiku, dok bi druga gajila pre svega preventivnu i osobito blažu politiku.

c) Kao što je potrebno obezbediti jedinstvenu kriminalnu politiku, tako je u jednakoj meri potrebno osigurati i poštovanje i ostvarivanje osnovnih načela krivičnog prava, kao što su zakonitost, pravna sigurnost, jednakost i ravnopravnost svim građanima SFRJ. Na području materijalnog prava odredbe opšteg dela KZ, moraju biti jedinstvene za čitavu zemlju. Što se tiče, posebnog dela KZ, referent sinatra, da građaninu SFRJ treba takođe, priznati pravo da za njega važe jednake zapovesti i zabrane na jugu i na severu, na istoku i na zapadu zemlje. S druge strane, kako u pogledu opšteg dela, tako i u pogledu posebnog dela KZ, treba i dalje zadržati mogućnost za dopunske republičke odredbe, ako su one potrebne.

d) Kao što je potrebno na području krivičnog prava osigurati punu zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda, tako treba, s druge strane, omogućiti i osigurati napredak i razvitak delatnostima za sprečavanje kriminaliteta i drugih socijalno patoloških pojava. Taj razvitak i napredak trebalo bi da bude zasnovan na naučnim saznanjima kriminologije i drugih nauka koje se bave čovekom i društvom.

Posle pregleda sve četiri determinante, koje određuju prirodu »stvari« koju treba pravno regulisati, referent dolazi do zaključka o nužnoj potrebi postojanja jedinstvenog krivičnog zakonodavstva u SFRJ. U prilog svog stava navodi neke od argumenata, i to:

— Ne postoji nikakva opasnost za samostalnost i suverenost republika odnosno pokrajina, ako nadležnost u oblasti krivičnog zakonodavstva prenesu na federaciju. Kako je federacija organ za međurepubličko sporazumevanje u stvarima koje su od zajedničkog interesa, to nema opasnosti da bi federacija mogla prinuđivati republike odnosno pokrajine na rešenja koja im ne odgovaraju ili ih sprečavati u razvijanju njihovih posebnosti.

— Republike bi mogle i treba da zadrže u svojoj nadležnosti ona područja krivičnih zakonodavstva u kojima rešenja ne predstavljaju opasnost za ravnopravnost, prava i slobode građana SFRJ.

— Federacija, hteli mi, to ili ne, uistinu predstavlja celu zemlju, pa je zbog toga dužna obezbediti poštovanje onih ljudskih i društvenih vrednosti i dobra, koje kao pisani ili nepisani standardi važe kao merilo civilizovanosti i kulturnosti neke zemlje. Od toga u velikoj meri zavisi mogućnost normalnih komunikacija između različitih zemalja, posebno i na području međunarodne pravne pomoći, za koju je naša zemlja i te kako zainteresovana.

4. Prof. dr **Panta Marina**, podneo je referat »Problemi usklađivanja i revizije Zakonika o krivičnom postupku«. Prema mišljenju referenta, postoje dva osnovna razloga za izmenu Zakonika o krivičnom postupku. Prvi je potreba njegovog usklađivanja sa Ustavnim amandmanima. Drugi razlog je potreba ispitivanja kako su se u praktičnoj primeni pokazala neka rešenja sadržana u postojećem Zakoniku o krivičnom postupku, s obzirom da je od njihovog uvođenja prošlo više od četiri godine.

Prvo, a istovremeno i najznačajnije pitanje koje treba ispitati u cilju usklađivanja sa Ustavnim amandmanima je pitanje nadležnosti sudova. Tako, pre svega treba ispitati celishodnost navođenja vrste i imena pojedinih sudova u Zakoniku o krivičnom postupku pri normiranju nadležnosti. Ovo stoga, što je organizacija a time i imenovanje sudova stvar republika, pa njima i treba prepustiti kako imenovanje, tako i određivanje sistema sudova. Zatim, potrebno je razmotriti da li Zakonik o krivičnom postupku treba da vrši podelu prvostepene stvarne nadležnosti, kao što je to sada, ili to treba prepustiti republikama, jer u krajnjoj konsekvenci ovo zavisi od vrste sudova, a ne može se apriori isključiti mogućnost postojanja različitih vrsta sudova po republikama. Međutim, ono što po mišljenju referenta, traži jedinstveno regulisanje u svim republikama i pokrajinama, a što treba da nađe mesto u Zakoniku o krivičnom postupku, jeste sastav sudskog veća po vrstama krivičnih dela.

Sledeće pitanje, prema mišljenju referenta, je sistem pravnih lekova. S obzirom da je danas u većini savremenih zemalja usvojen sistem dvostepenosti, a polazeći od činjenice da naš krivični postupak zna i za treću instancu, treba razmotriti neka pitanja koja se s tim u vezi postavljaju. Tako, se postavlja pitanje, kako obezbediti trostepenost u okviru jedne republike za krivična dela propisana republikim zakonom, kada organizacija sudova ne pruža takvu mogućnost.

Treće pitanje koje traži usklađivanje sa Ustavnim amandmanima je organizacija i funkcionisanje javnog tužilaštva. Jedno od najvažnijih i osnovnih pitanja javnog tužilaštva je nesumnjivo pitanje odnosa nižih prema višim javnim tužiocima. Za sada je taj odnos regulisan na principu avokacije i subordinacije. Stoga, referent smatra, da pravo avokacije i subordinacije ne može i dalje da ostane u ovakvom obimu i da treba da pretrpi nužne korekcije. Ovo naročito u odnosu na saveznog javnog tužioca. Tako, pravo avokacije i davanja obaveznih uputstava saveznog javnog tužioca treba ograničiti samo na krivična dela koja prema amandmanu XXX st. 2 tač. 11 spadaju u nadležnost federacije, U drugim slučajevima, tj: u odnosu na druga

krivična dela, to pravo ne bi trebalo dati saveznom javnom tužiocu. Regulisanje odnosa republičkih i nižih javnih tužilaca je stvar svake republike i ta pitanja treba regulisati republičkim ustavom odnosno zakonom.

Druga grupa pitanja koju treba razmatrati u procesu usklađivanja ne proizilazi neposredno iz Ustavnih amandmana, već je želja da se usklađivanje iskoristi za eventualno poboljšanje, racionalizaciju i modernizaciju krivičnog postupka. Ovo tim pre što iskustva prakse pružaju takvu mogućnost. Stoga, referent u daljem izlaganju, govori samo o nekim izmenama koje bi eventualno došle u obzir.

Ubrzo posle novele Zakonika o krivičnom postupku iz 1967. godine, pokazalo se da odredbe o vršenju uviđaja nisu najcelishodnije. Ovo naročito kod krivičnih dela ugrožavanja javnog saobraćaja i kod nekih krivičnih dela krađe. Naime, ubrzo se uvidelo da je kod vršenja uviđaja za ovakva krivična dela uloga i aktivnost organa unutrašnjih poslova, a posebno kriminalističko-tehničke službe od centralnog značaja. Stoga, nema sumnje da bi bilo korisno i potrebno izmenom odgovarajućih odredaba Zakonika o krivičnom postupku proširiti ovlašćenja službe unutrašnjih poslova u vršenju uviđaja i na taj način legalizovati već stvorenu praksu.

Pitanju modernizacije ili tačnije uvođenja savremenih tehničkih sredstava u rad pravosuđa već duže vremena se u nas posvećuje dužna pažnja. U svakodnevnoj praksi se već nalaze i sudske odluke koje se odnose na tzv. zvučnu registraciju procesnih radnji, pri čemu se misli na upotrebu magnetofona i diktafona, zatim na primenu poligrafa, i dr. Sve ovo očigledno ukazuje na neophodnost normativnog regulisanja upotrebe navedenih i drugih tehničkih sredstava u krivičnom postupku.

Posle uvodnih izlaganja referenata, razvila se veoma široka i plodna diskusija o problemima istaknutim u referatima i usmenim uvodnim izlaganjima referenata. Izneta su mnoga zanimljiva mišljenja, koja su potvrđivala ili osporavala tvrdnje referenata, ili su pak, u izvesnim pitanjima predstavljala dopunu referata.

Na kraju, učesnici savetovanja, odlučili su da se ne donose zaključci kako je to do sada bilo uobičajeno za ovo Udruženje, nego da se celokupan materijal sa Savetovanja dostavi nadležnim zakonodavnim telima kojima je poveren zadatak usklađivanja i revizije materijalnog i procesnog krivičnog zakonodavstva.

